

Rударstvo in jamarstvo na Ratitovcu

Koča na Ratitovcu

📷 Oton Naglost

Skrivnosti ratitovškega podzemlja še dandanes niso povsem razkrite

✍️ Jože Dolenc

Sedim pred kočo na Ratitovcu, se grejem na toplem dopoldanskem soncu in nenadoma ujamem pogovor skupine planincev: »Kar mimo rudnika jo uberemo!« Po grla prašni cesti mi steče še poslednji požirek grenke zlatorumene pijače, zaprem oči in preplavijo me spomini na dogodke izpred dobrih dveh desetletij. Premišlujem o tem, kako se nam je takrat začela odstirati že zdavnaj pozabljena preteklost Ratitovca.

Kot se mnogokrat dogaja, se je vse skupaj začelo čisto po naključju. Na vseh svetih dan leta 1984 sem bratrancu Bojanu pokazal nekaj zanimivih diapozitivov iz snežne jame pod Kremantom ter mu med pogovorom na kratko omenil še brezno na Ratitovcu, ki ima že bogve od kdaj ime Grintloh. Menda da je neznansko globoko, saj če ga meriš z »jamskim globinomerom« (beri kamnom), ga je slišati kar kakih 10 sekund, kar bi pomenilo globino kakih 300 metrov. Napaka je »le« v nedovršni rabi glagola slišati! Bralec se bo morda še iz osnovne šole spomnil, kakšna je razlika med dovršnimi in

nedovršnimi glagoli (npr. narediti in delati), zato o razliki med glagoloma slišati in zaslišati ne bom pisal. Zadostovalo bo, če vzameš, dragi bralec, v roke dobro slovnico izpred kakih trideset in več let ...

Beseda je dala besedo in že čez nekaj dni smo bili družina izkušenih in neizkušenih jamarjev ob vhodu v Grintloh. To smo bili Dare Manfreda in Tone Dežman kot že izkušena jamarja ter Bojan Švabič in jaz kot novince. Ob ponovnem »merjenju« globine je tudi Dare ugotovil, da je brezno neznansko globoko (ista napaka!) in da je bila naša vrv prekratka. Bilo je je »le« 150 metrov. Že smo se hoteli predati brezdelju na izjemno toplem novembrskem soncu, kar se je od nekod prikazal Stane Čufar iz Spodnjih Danj, nam omenil brezno pod Gladkim vrhom proti Pečani, globoko le kakih 50 metrov, in nam ga tudi pokazal. Bil je sicer že v njem, a mu baterijska svetilka in sveča nista mogli zadosti osvetliti podzemlja, da bi ugotovil, kje pravzaprav je.

Presenetljivo odkritje v breznu pod Gladkim vrhom

In tako smo se odpravili v podzemlje. Ker smo imeli le dve kompletni opreми, sta se dol najprej spustila Dare in Tone, midva z Bojanom pa sva čakala na toplem soncu. Že po nekaj metrih je Dare zavpil: »Saj so tu prave štenge!« Kakšne »štenge« neki, sem si mislil. Videl sem ga sicer še, kako je izpod sebe rušil nekakšne količke in si tako delal pot. Kmalu sta bila na dnu in nekaj časa smo se še lahko pogovarjali, nato je komunikacija utihnila. Le kaj se dogaja tam doli? Minila je dobra ura, ko sta se eden za drugim pojavila na površju in vsa zasopla začela pripovedovati tako rekoč neverjetne stvari. To naj bi bil starodavni rudnik. Dare je naletel na rudniški voziček: to je bil čisto navaden lesen zabojček na štirih kolesih. Na zunaj je bil menda popolnoma ohranjen, a ko se ga je prvi očividec z vrhom prsta samo nežno dotaknil, se je v hipu sesul in od njega je ostal le še omembe komajda vreden kupček strohnelega lesa. Zaradi vseh teh neverjetnih novic sem vedno težje čakal na trenutek, ko bom še sam smuknil v že blatni kombinezon in mokre škornje, si nadel plezalno opremo in čelado z acetilensko svetilko ter se prvič v življenju spustil v brezno. Ko sem lezel v tisti premočeni kombinezon, ki je bil vrhu vsega še malo strgan, me je to spočetka še malo motilo, ko sem pa že visel na dobro pritrjeni vrvi in se začel spuščati v temo, ki jo je le blede osvetljevala moja karbidovka, s katero še nisem znal dobro ravnati, me mokri kombinezon naenkrat ni več motil. Že na prvih nekaj metrih spolzkih skal sem ugotovil, kaj je s tistimi »štengami«. To so bili jelovi sušci, »kapniki« (ne kâpniki!), kot jim tudi pravimo, ki so jih rudarji tako tesno pritrdili med skale, da pod našo težo niti po več kot sto letih, o čemer bom pisal bolj proti koncu sestavka, niso hoteli popustiti in smo jih nekaj morali izbiti, da bi si olajšali prehod. Človek ne bi pričakoval, da bi moral na prečko dobesedno skočiti in jo izbiti iz ležišča, tako trdno je še držala! Še sreča, da je plezalna oprema zdržala, sicer bi bil to kaj lahko hiter polet do dna brez povratne karte ...

Ko sem se nekako prerinil skozi ožino, sem stopil na precej široko, a zelo poševno polico, od koder sem v soju karbidovke preko prepada, ki je zazijal pred menoj, zagledal

nekaj, česar si nikakor nisem znal razložiti: tam je bil – pravzaprav je še vedno! – skalni most, na njem pa je ostalo še nekaj brun, dolgih dva do tri metre. Ostala bruna so morala, kot sem ugotovil kasneje, popadati na dno jame. Ni mi preostalo drugega, kot da se spustim do konca navzdol, kjer sem se lahko odpel z vrvi in se začel prosto sprehajati. Na prvi pogled je precej dolgočasno: na dnu skale v velikosti glave, stene naokoli spet same skale in vse naokoli sama mokrota. Skratka dolgčas. A ko so se mi oči dodobra privadile svetlobi, zagledam kar dvoje pravcatih stopnišč, zgrajenih iz jelovih brun. Prvo se dviguje naravnost z dna jame in vodi do še neraziskanega rova, drugo se začne v višini kakih dvajset metrov pa vse do mosta in že prej omenjene police – no, skoraj do police, kajti med skalnim mostom in polico zija nekaj metrov široka luknja. Ker nas je čas že priganjal (naslednjega dne smo morali v službo), sem se kot zadnji odpravil ven. Molzel sem tisto preklicano vrv oz. po njej žimaril do vrha, se pridušal, da nikoli več v nobeno jamo, in trpel neznansko žejo, ki bi jo lahko pogasila le steklenica – dve bi bili še bolj dobrodošli! – prav take tekočine, s kakršno sem pričel tole pisanje. Pa zlomek se ni dal: naslednjo nedeljo smo bili spet notri in kljub vodi, ki je kapljala od vsepovsod, izsušeni ...

Tako se je začelo vse skupaj novembra 1984. V naslednjih nekaj letih nas je čakalo še mnogo garaškega odkrivanja podzemnih lepot in zanimivosti ter še posebej v tem breznu-rudniku odstiranja doslej neznane zgodovine. Veliko sem napisal že v članku, objavljenem pred dvajsetimi leti v Loških razgledih št. 33/1986.

Podatki o rudniku v Arhivu Slovenije

Preteklost je začela odstirati svoje tančice, ko sem se odpravil v Arhiv Slovenije. Najbrž mi boš, spoštovani bralec, pritrdil, da je začetni raziskovati najtežje takrat, ko še prav ničesar ne veš, pa moraš spraševati, a ne veš, kaj, koga in kako ... Pa mi je sodelavec Arhiva (imena se žal ne spominjam več) priskočil na pomoč, ne da bi mu bilo treba dosti razlagati. Na mizi pred menoj se je naenkrat znašla nekakšna ovojnica s kupom dokumentov, med katerimi je bila gotovo zelo pomembna (predvsem pa obsežna!) Rudarska

Stene in gozdovi na Ratitovcu

Robert Logar

knjiga za Kranjsko. Najprej sem se lotil knjige, iz katere mi je potem fotokopiral lista o dveh jaških, o Jašku sv. Frančiška in Jašku sv. Jožefa. Oba je leta 1820 prijavil Jožef Martinčič, fužinar iz Železnikov. Hiša, kjer zdaj živi veterinar Tone Globočnik, je bila takrat Martinčičeva. Tonetovemu pradedu – tudi Antonu! – jo je Martinčič prodal leta 1860, kajti takrat se je z vso družino odselil na Dunaj. Menda je hotel svoji dve za možitev godni hčeri plemenito poročiti, kar mu v Železnikih seveda ne bi uspelo.

Med dokumenti sem našel še zelo zanimivo pismo upravnika Zoisovih fužin Antona Žerovnika njegovemu gospodu iz leta 1789, ki ga – zgolj v ilustracijo! – navajam v celoti in seveda brez popravkov:

Gnadjivi milostlivi baron od žlahtnega kamna¹

Za Javornikam so že blizu Razora Kamenčani² in Bohinci, v Jelovci so Železenkarji, v Šavniku Rotarji, zdej smo okuli inu okuli zašrangani, še Gorjuše inu Rudnu polje imamo,

¹ Iz Wikipedije, proste enciklopedije: Žiga (Sigismund) Zois, baron Edelsteinski, slovenski podjetnik, preroditelj, mecen in mineralog, * 23. november 1747, Trst, † 10. november 1819, Ljubljana.

² To niso prebivalci Kamnika, marveč Kamne Gorice.

potlej smo preč, se na moremo nekamer več geniti jen nam tudi puste vedit de če se z Vašo gnado na bodo zastopili, jo bodo v Kamno gorico po 30 kr. predali jen jest verjamem, de jem jo bodo iz serca radi po 30 kr. plačali, zakaj Kamenčani so na našo rudo glih koker mačka na miš jen če to pravico dobe, de jo bodo iz Wohina ven nosili, potlej mi le k usakmo kupu dva vahtarja perpravmo ...

jest kušnem ponižnu Vaše Gnade gvant jen se ponižnu perporočim

ponižni pokorni hlapec Anton Žerovnik

Nova raziskovanja v jamah

Medtem se nam je pridružil še Peter Veber, s katerim sva potem prelezla kar nekaj tukajšnjih jam, marsikatero tudi večkrat, še zlasti rudnik, iz katerega smo nekega dne privlekli na dan oba lesena vitla, s katerima so si knapi pomagali pri vleki vozičkov po rovih in jaških. En vitel in leseno vlečno kljuko sva pozneje prinesla v muzej, medtem ko je en vitel še ostal na Ratitovcu. Takrat se nam je ponovno priključil Stane Čufar, ki je na poti proti svetlobi pomagal usmerjati prvi vitel, medtem ko sem bil jaz pri drugem. Peter je napravil nekakšno kletko, da vitlov ne bi preveč obtokli ali celo

ranili oz. zlomili. Ročaje smo za vsak slučaj izvekle, da se nam zadeva ne bi po nepotrebnem zataknila ob kak skalni rogelj. Nikakor se ne morem spomniti, kdo vse nam je pomagal pri vleki težkih, z vodo napojenih vitlov, in prav vesel bom vseh, ki se mi bodo javili, kajti brez njih bi vitla ostala na dnu in kot kralj Matjaž čakala, kdaj ju bo kdo priklical na plano.

Na našem koncu je cela obilica jam, znanih in morda še več neznanih. In katere so zanimivejše? Vsaka po svoje: kot za vsakega človeka lahko rečemo, da je unikat, velja isto tudi za jamo. Četudi pravimo, da je raziskana, bo že nekdo nekoč ugotovil, da je tam in tam še nadaljevanje, da nekje »ven piha«, da »voda odteka« itn. Z Juretom Likarjem sva nekoč lezla v neko jamo na Jelovici, katere dno je bilo zaledenelo, zaradi česar sva najprej sklepal, da je to tudi konec. Ko sva se sprehajala sem in tja po tistem ledu, sva tako malo za šalo malo zares v razpoko med ledom in skalno steno, široko borih deset centimetrov, metala že znane jamarske globinomere, in glej čudo: kamenje je ropotalo v neznane globine ... Stala sva torej na ledenem pokrovu jame nedoločljivih dimenzij. Še sreča, da se nama ni udrlo pod nogami, ker sva se namreč že odvezala! Še več takih dogodivščin, ki bi se lahko tragično končale, bi lahko naštel, pa se jim bom raje izognil z naslednjim naukom, ki so ga jamarji začetniki deležni na jamarskem tečaju: sidrni vozec mora biti vedno »osmica«; tudi na drugem koncu vrvi naj bo osmica, da lahko po potrebi stopiš vanjo in se varno prepneš z vrvene zavore v prsno in nožno prižemo. Natančnejši opis vseh zagrešenih napak bi spadal bolj v osnovni jamarski tečaj, pravzaprav v osnove vrvene tehnike, ki ni zapletena, spoštovati pa je treba vsa varnostna načela. Bodi dovolj o vrveni tehniki in vsem, kar je z njo povezano, saj o njej pišejo priročniki in jo poučujejo na tečajih, poleg tega pa se človek nerad posiplje s pepelom in piše o svojih napakah, če mu ne teče ravno voda v grlo ...

Za rudnik je najprej potrebna – ruda!

Posvetimo se raje rudniku na Ratitovcu. Omenil sem že obisk v Arhivu Slovenije, kjer sem v Rudarski knjigi za Kranjsko našel lastniška lista za jaška sv. Jožefa in sv. Frančiška. Zanimiv je tudi opis objekta in lokacije: »Bergbau auf

Eisen-Erze in Laibacher-Kreise, Bezirk Laak, Pfarr Selzach, in Gebirge Golle hrib im Orte na Ratitouze neben der Petschana Alpe«, kar bi se v prevodu glasilo takole: »Rudnik železove rude v ljubljanskem okrožju, okraju Loka, župniji Selca, v pogorju Goli hrib (*zdaj Gladki vrh*) poleg planine Pečana.«

Prvi pogoj za obstoj rudnika je seveda ruda. Precej so je naši predniki nabrali že na površju. To je bil bobovec; takšno ime si je ruda prislužila zaradi oblike, barve in velikosti. Žal so rudna zrna postajala vedno manjša. Omeniti moram še to, da je vsakdo, ki je hotel iskati rudo, potreboval dovoljenje, tj. rudosledno koncesijo (moj stari ata Karel jo je tudi imel – listino še hranim, čeprav nikoli ni bil rudosledec). Iz zemeljskih globin pa niso več vlekli bobovca, marveč le še precej slabši limonit. Nejasen nam je izvor bobovca. Nekaj časa smo menili, da je meteoritski, kar je vsekakor možno, čeprav manj verjetno. Kot me je opozorila prijateljica Neva, arheologinja, zaposlena v Narodnem muzeju v Ljubljani, je njegov nastanek verjetneje treba iskati v delovanju ledenika, konkretno Triglavskega ledenika, ki je drsel po naših ledeniških dolinah, v stranskih morenah pa je za seboj med drugim puščal tudi bobovec. V prid tej tezi govori dejstvo, da je bobovec zaobljen in gladek, kar mirne vesti lahko pripišemo obračanju in brušenju. Podoben pojav lahko opazimo tudi pri hudo redkih jamskih biserih, le da lahko pri njih izključimo delovanje ledenika.

Mučno delo nekdanjih knapov v jamah Ratitovca

Ruda je torej bila, pa čeprav le limonit. Rudarji oz. knapi, kajti raje uporabljam ta starejši izraz, so ga izkopavali z mehanskim orodjem (posebne vrste krampom, ki je bil na eni strani rovača, na drugi pa sekira). Izkopano rudo na dnu jaškov daleč stran od dna glavne jame so morali do tja prenesti ali prepeljati. Najboljši način jamskega transporta so bili vozički, ki so bili pravzaprav navadni zaboječki na kolesih, ki so jih vlačili po na tleh rova položenih deskah. Morebitne višinske razlike so premagovali, kot sem tudi že omenil, s pomočjo vitlov. Ko je bila ruda končno na dnu glavne jame – brezna, jo je bilo treba spraviti navzgor. Najprimernejše so bile verjetno vreče (o načinu transporta žal ni nobenih dokumen-

tov), morda tudi posebej za ta namen spleteni ozki koši. Zunaj so prav tako morali postaviti vitel, saj bi bilo za vleko po eni strani potrebno preveč ljudi, po drugi pa so vrvi že ob prvi vleki zaradi ilovice postale premastne in brez vitla ne bi mogli več vleči vreč oziroma košev na plano. Da so vreče vlačili, tako menimo namreč vsi tisti, ki smo bili v jami, lahko sklepamo po žlebovih, ki so jih konopljene vrvi napravile v skali. Vidimo jih na prelomu že prej omenjene poševne police v vertikalo glavnega brezna.

Tako je ruda končno prispela na svetlo. Tam so jo v bližnji luži brž oprali in jo nato naložili na sani, kajti od tam je pot vodila le še navzdol v Razor in naprej do Prtovča. Menda so tistim »prtovškim zgojnam«, kot pravimo začetnemu, najbolj strmemu in tudi zoprnemu delu poti s Prtovča proti Razoru, pravili tudi »železna pot«, kot se je tega spominjal že več kot 35 let pokojni Johan Tolar, po domače Petrcov Johan. Od tam so jo vlačili po stezi na Jesenovec, pa morda tudi preko Draboslovice in Podlonka v Železnike.

In tako smo prispeli do konca. Rudo so pretopili v železo, ga z norcem najprej prekovali v železne palice, »cajne«, te pa v žeblje vseh mogočih dimenzij. O vsem tem ne nameravam več pisati, saj to ni več povezano s samim našim očakom Ratitovcem. Mnogo, premnogo je o ratitovškem rudarjenju še neznanega in ne verjamem, da bomo kdaj odkrili poslednjo tančico s še ne tako zelo oddaljene preteklosti. Navsezadnje gre za dobo od leta 1820 do 1860, torej niti izpred dvesto let. A če pomislim, da se podobno dogaja tudi s precej mlajšo zgodovino, potem bo tudi nečloveško trpljenje izpred 150 let in več ostalo zavito v koprene. Naj zato tista skromna spominjska tabla ob vhodu v rudnik, ki smo jo pred desetimi leti postavili muzealci, opominja predvsem bodoče rodove, kako je bil trd tisti kruh, ki so ga služili knapi, ki jim ne vemo niti imena, pa brez njih morda niti Železnikov ne bi bilo.

In zato postoj, popotnik, ki mimo greš, in s spoštovanjem se prikloni njihovemu spominu!

Pogled z Gladkega vrha proti Altemavru, zadaj Spodnje Bohinjske gore

 Marjan Bradeško

